

Toet Toet ... Toetjes

Bos als perspectief voor de leefomgeving

Als kennis beleidsmedewerker begeef ik mij vaak op het traject Utrecht-Den Haag. Kennis halen en kennis brengen noemen ze dat. Maar ook onderweg doe je een hoop kennis op. Nee niet door te lezen, zoals veel ijverige ambtenaren in de trein doen, maar door gewoon na te denken. Nadenken vind ik sowieso belangrijker dan lezen, dus na elk goed idee val ik met opperste tevredenheid over mijzelf in slaap, om vervolgens weer uiterst ontevreden wakker te worden. Een goed idee moet rijpen. Maar laatst werd ik ergens bij Woerden wakker met een enorme ingeving en dat zijn vaak de beste. Ik keek door het treinraam naar buiten en zag daar op een grote MONA vrachtauto de reclameboodschap Toet-Toet Toetjes staan. Dat is het !!!!.....Redeneren vanuit de omgeving verkoopt je eigen product.

Wat is de leefomgeving.

Gelukkig is het begrip leefomgeving eenvoudig te definiëren, namelijk alles wat invloed heeft op de mens, of wordt beïnvloed door de mens. Nederland is al drie keer op de schop geweest, maar nu bepalen we via het Programma Beheer opnieuw hoe de natuur er uit moet zien. In strikte zin kunnen we gerust stellen dat de Nederlandse natuur onze leefomgeving is.

Maar de leefomgeving houdt niet

op bij de grens. Als we naar het bos kijken als leefomgeving is deze 6 miljoen hectare groot. Dat is ongeveer de ruimte die we nodig hebben om in onze behoefte aan hout te voorzien. Maar de behoefte aan recreatieruimte is nog vele malen groter. Je kan nergens op vakantie gaan of er zitten wel Nederlanders. Denkend vanuit de leefomgeving is de invloedssfeer dus vele malen groter dan het huidige natuur- of bosbeleid.

Er is een hardnekkig misverstand dat de leefomgeving zoets is als recreatie. Of dat de leefomgeving alleen dicht bij de stad ligt. Een paar voorbeelden. Bij het denken in termen van leefomgeving staan vooral voorraden centraal. Daarentegen denkt de natuur niet in voorraden maar in toeval en selectie. Als ergens een tekort aan is ga je in de natuur gewoon dood. Als het tekort structureel is sterft de soort uit. So what? De een zijn dood is de

Een waar dieptepunt voor de natuur als leefomgeving ontstond in de 18de eeuw. Barbiere schilderde in 1792 dit schilderij. De stad met rijke kooplieden was toen het centrum van de cultuur. Het leven van het gewone volk buiten de stad was hard. Gevoel voor de natuur was er nog wel maar dan op afstand. De natuur was letterlijk behang en het kamerbreed uitmeten daarvan gaf een gevoel van status, luxe en veiligheid. Ook schiep het een beeldende kloof tussen arm en rijk en tussen mens en natuur waarmee de koopman accentueerde dat hij aan de goede kant was beland. Het moet toch een waar plezier zijn geweest om vanuit de luie stoel de ploeterende landlui te zien, die moeizaam hun kostje bij elkaar schrapen. Welk geluk kan je prijzen bij het zien van de schamele woning die met fijn detail de ellende weergeeft van de woningsituatie aan het einde van de 18de eeuw. Zo aan de vrouw te zien bestond er toen geen zwangerschapsverlof, maar ja, de natuur is wel mooi! Er zijn veel mensen die zeggen "de natuur, ik kom er nooit, maar ik vind het wel belangrijk dat het er is": Moderne kooplieden zou ik zo zeggen.

Ecologisch waanzinnige voorstelling. Leeuw grijpt krokodil in tropisch regenwoud. De schilder Rousseau is nooit in een tropisch regenwoud geweest, toch hangen zijn natuurvoorstellingen nog steeds als posters in de Nederlandse huiskamers. De leefomgeving kent altijd meerdere kanten.

ander zijn brood. Daarentegen bepalen normen en waarden de manier waarop mensen hun voorraden inrichten. Biodiversiteit, schoon water, rust, ruimte, identiteit, beslotenheid, hout, vis, het zijn allemaal aspecten van de strategische voorraden gerelateerd aan de leefomgeving en het gebruik daarvan.

In het welvaartsdenken ontwikkelen zich ook visies op de natuur die in ecologisch opzicht waanzin zijn. Zo vinden velen het onaanvaardbaar dat koeien in de vrije natuur van de Oostvaardersplassen de hongerdood sterven, terwijl honderd meter verderop het hooi van het land wordt gehaald. Ik geef toe, het is de visie van mijn zwager, die als veeboer niet anders weet dan zijn dieren maximaal te verzorgen. Maar toch, het goede verhaal heeft in de leefomgeving kennelijk meerdere kanten. De natuur blijkt dan een verschijningsvorm van de cultuur te zijn. Uit dit betoog volgt dat recreatie zowel ruimtelijk als mentaal maar een klein aspect is van de leefomgeving. Het gaat eerder om voorraden, normen en waarden en visie van mensen op de natuur.

De leefomgeving kan best in het landelijke gebied liggen. Als blijkt dat door een toename van de hoeveelheid neerslag de piekafvoeren in de beken en rivieren drastisch stijgen, stijgt ook het gevaar voor overstroming in de grote steden. Veiligheid als as-

pect van de leefomgeving dwingt ons om bovenstrooms de piekafvoeren in het landelijke gebied op te vangen. Stad en land werken samen voor een veilige leefomgeving. Het aspect leefomgeving dwingt ons ook na te denken over internationale relaties, niet vanuit de visie dat zij arm zijn en wij rijk, maar vanuit de visie van een verantwoordelijkheid voor onze eigen leefomgeving.

En nu de feiten. Wat wil de leefomgeving?

Het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij heeft afgelopen jaar een verkenning naar de maatschappelijk vraag naar natuur gehouden. "Operatie boomhut" heet het project waarin de natuur als leefomgeving centraal staat. Het leuke van dit project is dat ambtenaren niet zelf bedenken wat goed is voor de burgerij, maar de mensen naar hun ideeën vragen. Overigens blijkt dan dat het heel moeilijk is om eisen aan de leefomgeving te formuleren.

Op een hoog abstractieniveau zijn de conclusies van het onderzoek vrij eenvoudig. Mensen zoeken in de natuur wat ze in de

stad niet vinden. Belangrijk zijn dan kwaliteiten als rust, ruimte, en (streek-)identiteit. Als mensen mochten kiezen tussen openheid of beslotenheid, heeft beslotenheid de voorkeur. Een tweede conclusie is dat mensen de natuur ook mentaal gebruiken als contramale voor het drukke stadse bestaan. De natuur als uitlaatklep. Soms is even een frisse neus halen in een park al voldoende, maar ook de directe bereikbaarheid van groen in de omgeving van de stad is een belangrijke wens. Een derde conclusie is dat het fysiek kunnen beleven van rust en ruimte een belangrijke randvoorwaarde is. Een aanwijzing dat we geheel anders met de toegankelijkheid van het landelijke gebied moeten omgaan. Eenmaal in de natuur aangeland vinden mensen dat de natuur er op zijn minst natuurlijk uit moet zien. Of de natuur ook echt natuurlijk is kunnen mensen moeilijk beoordelen, maar rechte machinaal aangeplante boompjes voldoen in ieder geval niet aan dit beeld.

Binnen boomhut is ook gekeken naar de functies die met natuur zijn te combineren. Een nood-

zaak in het kleine Nederland. Dan blijkt dat vrijwel alles met natuur valt te combineren en dat daarvoor maatwerk nodig is. Er zijn heel wat voorbeelden aan te wijzen die sociaal economisch duurzaam zijn, en bovendien ook nog natuurkwaliteit opleveren. Maar wat belangrijker is, het blijkt dat een functiecombinatie eigenlijk een proces is. De kans van slagen is sterk afhankelijk van de institutionele randvoorwaarden. Functiecombinaties zijn de onderhandelingen waarmee wensen van mensen worden gerealiseerd. Maar overheden spelen dit spel niet goed en de institutionele kaders zijn onvoldoende om de rijkdom aan mogelijkheden voor de natuur te benutten.

Wat zegt een boomhut over het bos.

Het boomhut project van LNV is zeer lovend over het terreintype bos. Bos is een uitstekend middel om bovengenoemde wensen te realiseren. Er zijn natuurlijk meer terreintypen die de kwaliteiten van bos kunnen benaderen. Ik noem de kleinschalige toegankelijke landbouwgebieden zoals bij Winterswijk, of de parken van allure zoals het Amsterdamse bos en Sonsbeek. Maar boomhut is een bevestiging van wat vele bosbouwers al jaren zeggen: Bos is een topattractie. Om de warme gevoelens weer even boven te krijgen volgen hier een paar letterlijke citaten uit het onderzoek:

"Ten aanzien van de voorkeuren voor fysieke verschijningsvormen moet worden geconcludeerd dat er waarschijnlijk twee voorkeurspatronen zijn, namelijk mensen die een voorkeur hebben voor typisch landgebonden natuur, zoals bossen en heiden, en mensen met een voorkeur voor typisch watergebonden natuur, zoals kust en meren en plassen. Hierbij

dient wel te worden aangetekend dat de voorkeur van Nederlanders voor bossen universeel is te noemen: door alle lagen van de bevolking en waar de Nederlander ook woont, of hij graag wandelt of juist sport, het bos is de favoriet soort natuur."

"Respondenten voor wie bossen favoriet zijn, hebben tegelijkertijd een sterkere voorkeur voor alle intrinsieke kenmerken te weten dat de natuur zijn eigen gang kan gaan, dat er veel verschillende planten en dieren voorkomen, dat het rustig is, dat er afwisseling is en dat er stilte is. Deze samenhang tussen de voorkeuren sluit goed aan bij de mogelijkheden die bossen geven om de wensen van mensen te accommoderen."

"In vier regio's vindt meer dan veertig procent van de inwoners dat er te weinig bossen zijn in de leefomgeving. De vier regio's waar men met name vindt dat er te weinig bossen zijn, zijn de zuidelijke delta (55%), de Randstad (54%) Groningen, Friesland en noordwest Overijssel (49%) en het Gelders rivierengebied (42%)."

"In wezen is de natuurvoorkeur op vakantie in Nederland niet anders dan de natuurvoorkeur in de leefomgeving. Bossen zijn wederom favoriet en zee, strand en duinen verdienen iets meer voorkeur op een vakantie in eigen land dan in de eigen leefomgeving."

Wie nog meer wil worden gedompeld in complimenten over bossen moet het rapport van intomart zelf maar eens lezen. Het kan dus niet anders gezegd worden dan dat bos terreintype numero uno in de leefomgeving is, en dat het een extra, zo niet het belangrijkste motief is om 75.000

hectare bos aan te leggen. Over kansen gesproken. Voor het verzilveren van de kansen is echter heel wat meer nodig dan het intomart rapport lezen in de trein. Want hoe eenvoudiger de conclusies, hoe groter de implicaties.

De arrogantie van het eigen gelijk, en de noodzaak van een andere houding

De reclame jongens van MONA hadden het omgevingsperspectief al langer ontdekt. Als de vrachtauto's van MONA over de Nederlandse snelwegen razen, gaat het niet om de kwaliteit van het toetje maar om de omgeving waarin het product door de consument wordt waargenomen. Of de toetjes lekker zijn of niet, merkt de automobilist later wel. Maar doordat MONA grappig inspeelt op de gezamenlijke omgeving van automobilist en MONA-vrachtauto ontstaat op de snelweg een buitengewone relatie. Deze band vertaait zich in het kopen van het product, en ik voorspel dat het voortjakkeren met een mona-toetje achter het stuur een enorme rage zal worden. De niet te vreten hamburgers van McDonald's zijn al voorgedaan.

De arrogantie van het gelijk is in de bos- en natuursector volop aanwezig. Niet dat ik iemand echt wil beschuldigen. Ik spreek dus maar liever van het abstracte begrip cultuur. Er bestaat zo iets als een cultuur van "wij hebben het goede verhaal", of "het product bos is goed en laat de overheid daarvoor maar betalen". Soms ga ik wel eens met een boswachter mee het veld in. Dan wordt mij het goede verhaal verteld. Maar ja, PR is iets anders dan een relatie opbouwen, zodat ik met een "unheimisch" gevoel weer thuiskom. Zo verbaas ik mij telkens weer over de verdedi-

Mondriaan schilderde deze Populus Marilandica langs de Zuidwillemsvaart. Veel van het Hollands cultuurgoed wordt gekapt vanwege het ecologisch "goede" verhaal, als alternatief kijken we wel minstens veertig jaar aan tegen miezerege pas geplante eikenlaantjes.

gende houding van de sector bij initiatieven als Kritisch bosbeheer, Geïntegreerd bosbeheer, de verloofingsdiscussie, verzilvering van de natuur, en noem ze maar op. Dit terwijl op de keper beschouwd, het pogingen zijn om vanuit de leefomgeving relaties op te bouwen.

Het bovenstaande heeft natuurlijk alles met het voortbestaan van de natuur en bosbouw te maken. Want wat de reclame jongens al decennia weten, dringt nu pas door tot de softesectoren. Het is even slikken maar ook natuur zal uiteindelijk moeten leren dat naast de kwaliteit van het product, het perspectief vanuit de leefomgeving van vitaal belang is voor het voortbestaan. Wij kunnen niet zeggen dat we een goed product leveren zonder een relatie met de leefomgeving te ontwikkelen. De bosbouwsector heeft de integratie met natuur niet overleefd, maar de leefomgeving staat gelukkig al voor de deur. Daarmee ontstaat een nieuwe uitdaging en nieuw begin voor de bossector.

Een overheid met een instrumentarium gericht op de civil society

Merkwaardig is dat bestuurders vaak denken in twee kampen. Namelijk die van de overheid en die van de markt. Alles wat niet via de markt kan lopen moet de overheid maar opknappen. Er zijn ook economen die een derde sfeer, namelijk de sociale sfeer (civil society) onderscheiden. Het is niet de rechthoekige markt

waarin alles wordt uitgedrukt in geld, maar het zijn de relaties die in het economische spel ook een waarde vertegenwoordigen. Het is de markt zonder geld. Het gaat niet zozeer om "noppes" maar om de functionaliteit van de relaties in het economische verkeer. Binnen de Directie Natuurbeheer is er toch al iets van het sturen op de civil society te merken. Ik noem het samenwerken met partners en de wil om gezamenlijk doelen realiseren.

Binnen de sociale sfeer word wel degelijk geruild, alleen het wat, wanneer en hoeveel staat niet vast. Een lift aan een collega kan ooit eens het oppassen op de hond tijdens de vakantie betekenen. Sterker nog, het is vaak ongepast om te betalen. Bij een bezoek aan je moeder leg je ook geen f2,50 neer voor een kopje koffie. Door de logica van het gevoel, weten mensen precies wanneer je iets in geld moet uitdrukken en wanneer het sturen op de relatie belangrijker is.

Het is niet voor niets dat de waarde van de Oostvaardersplassen uitgedrukt in geld, gemengde gevoelens oproept. Door natuur in geld uit te drukken, devalueert de relatie die mens heeft met de

natuur. Een moeder die zijn kind voor 25.000 gulden verkoopt zal niet veel respect afdwingen, terwijl in veel arme landen dit rationeel gezien een oplossing is. Toch werkt binnen de sociale sfeer de "economische onzichtbare hand" net zo sterk. Tenminste, ik neem aan dat de overheid de intomart-enquête serieus neemt en daarmee, althans voor een deel, de wensen honoreert.

Als een overheid wil sturen op relaties binnen de sociale sfeer moet de stijl van beleid wijzigen. Het gekke is dat mensen wel een gevoel hebben voor het sturen op relaties terwijl organisaties dat niet automatisch doen. Daar is durf en management kwaliteit voor nodig. Bovendien zijn er dan eigenschappen gewenst waarin overheden niet excelleren. Ik noem even:

- betrouwbaar zijn;
- continuïteit in beleid realiseren;
- motiveren, stimuleren en faciliteren;
- ondersteunen van functionele relaties, netwerken en instituties;
- delegeren, maar regie voeren over het totaal;
- problemen voorkomen in plaats van oplossen.

Als de overheid dergelijke eigenschappen etaleert ontstaan relaties in de sociale sfeer die Nederland uiteindelijk de natuur geeft die het verdient. Het is natuurlijk een inschatting of dat meer of minder natuur oplevert, maar als ik de intomart-enquête lees maak ik mij daar geen zorgen over.

Innovatief onderzoek dicht bij de praktijk.

Ik begin mij steeds meer te ergeren aan het woord "vraagarticulatie". Het betekent zoiets als de vragen voor het onderzoek helder zien te krijgen, en vaak wordt er dan aan toegevoegd dat ze in Den Haag niet precies weten wat ze willen. Volgens mij is het een luxeprobleem. Als iemand niet precies weet wat hij wil onderzoeken, is het maar zeer de vraag of het onderzoek wel zo relevant is. In ieder geval staat het water nog niet tot aan de lippen. Dat blijkt ook maar weer, want er wordt wat afgepraat in het kader van de vraagarticulatie. Binnen circa 80 DWK begeleidingscommissies wordt dagen lang gedebatteerd over wat goed onderzoek is voor de samenleving. Laat de samenleving, althans voor een deel, zelf de vragen stellen. Het is juist de taak van het IKC om daar een adequate structuur voor te vinden en deze structuur te begeleiden.

De echte innovaties ontstaan vaak binnen de bedrijven. De voorlopers dienen te worden ondersteund met adequaat praktijkonderzoek. Vanuit de innovatieve bedrijven vindt weer verspreiding van kennis plaats en de toepassing van kennis is daardoor automatisch verankerd in de samenleving. Binnen het bos en natuuronderzoek wordt het praktijk-

Blijkens dit detail komt de natuur als leefomgeving goed uit de verf.

onderzoek node gemist.

Het is allemaal zo theoretisch, wat moeten wij hiermee?

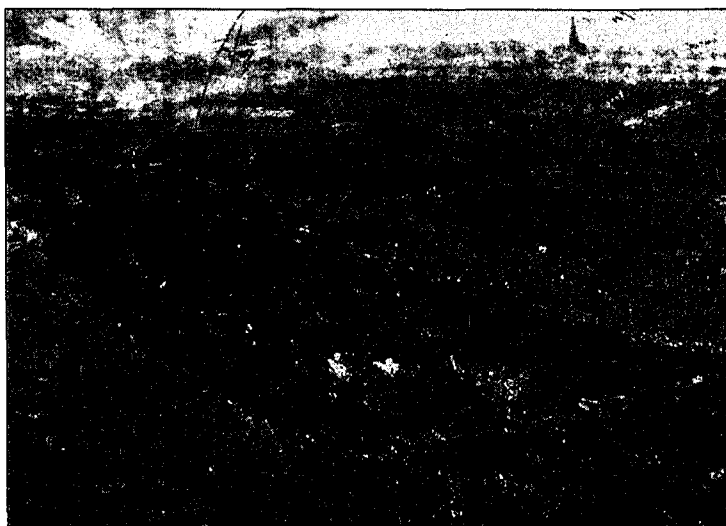
Ik probeer te schetsen welke gevolgen het denken binnen het kader van de leefomgeving heeft. Voor zowel praktijk, beleid als onderzoek worden dan ingrijpende veranderingen zichtbaar. Hoe het precies moet weet ik ook niet, daarvoor is de materie te complex om in een artikel af te doen. Ik wil volstaan met een paar praktische ideeën van mijn kant. Ik som ze willekeurig en zonder prioriteit op:

- Op elke hoofd terreinbeheer een communicatiedeskundige (geen voorlichter of PR-man).
- Elke onderzoeker doet jaarlijks een participatief onderzoek.
- Het IKC neemt de verantwoordelijkheid voor kennisinfrastructuur in plaats van vraagarticulatie.
- Er komt een DLO programma voor praktijkonderzoek waarin innovatieve bedrijven zelf de vragen stellen.
- De innovatiefondsen worden opengesteld ter realisering van functiecombinaties.

- Internationale activiteiten richten zich meer op onze leefomgeving in plaats van armoede bestrijding.
- Het begrip rust en ruimte wordt vertaald in beleidsmatig hanteerbare kwaliteitsbegrippen.
- De betekenis van strategische voorraden wordt op innovatieve wijze door het onderzoek opgepikt.
- De aanleg van nieuw bos moet anders.
- Het beleid neemt de mensen wensen serieus in NBL21.
- De bosbouwsector ontwikkelt een plan hoe zij de recreatiefunctie kan faciliteren.
- Het beleid geeft verder vorm aan samenwerking met partners en zet stevig in op een verandering in beleidsstijl.
- Beheerders inventariseren zelf de regionale vraag naar natuur en starten op basis daarvan een dialoog.
- Particuliere eigenaren denken eerst aan de kansen en dan pas aan de subsidie.

De trein hij komt van verre.

Gabriël schilderde in 1867 in het groene hart langs het traject Utrecht Den-Haag "De Trein hij komt van verre". Het is een voor

"De trein hij komt van verre" en brengt de natuur als leefomgeving mee.

op de telegraafpalen laten zien dat mens en natuur zich moeiteloos aanpassen aan de situatie. Geen wonder dat veel natuurbeschermers de situatie rond 1850 ook nu nog nastreven. Het is alleen de vraag of de NS nog stoomtreinen wil laten rijden op het traject Utrecht - Den Haag.

Station Voorburg roept de speakerstem om, ik wordt wakker in de pluche oranje stoel van de eerste klas werkcoupé. Ik lees nog snel een nota over nieuwe landgoederen. Het zal wel weer niets worden, en teleurgesteld stap ik de trein uit, in Den-Haag Centraal.

die tijd bijzonder doek. De helse stoomlok was immers niet erg populair. Volgens boeren zou de trein leiden tot een verminderde melkgift. Een moedig schilderij, en Gabriël geeft als een van de weinige schilders uit die tijd de techniek een plaats in het "moderne" landschap, zonder de sfeer of beleving geweld aan te doen. Opeens is de natuur leefomgeving geworden.

Wie denkt dat Gabriël in dit schil-

derij alleen de trein heeft willen benadrukken, heeft het mis. Ook de natuur komt hier prachtig uit de verf. In detail zien we de vissersjongen in een glooiende slootkant zijn geluk proberen. De bloemrijke graslanden en het kerkje van Voorburg markeren de horizon. De waterbegroeiing doet een hoge waterkwaliteit vermoeden, terwijl de eendjes zichtbaar gelukkig zijn met de plas-dras situatie rechts in het weiland. De punter in de sloot en de vogels

Literatuur

Retourtje Geldermalsen-Den Haag
Bezoek Rijks Museum "Langs Velden en Wegen".
Bezoek New Metropolitan Museum New York.

BERICHT

In 1998 meer storm- dan brandschade in Nederlandse bos

Het jaarverslag 1998 van de Onderlinge Bossen Verzekering (OBV) laat zien dat er in dat jaar in het Nederlandse bos meer storm- dan brandschade is geweest. Met name de plaatselijke stormen van 9 juni en 6 september richtten in Gelderland en

Drenthe aanzienlijke schade aan. Voor het eerst in haar bestaan keerde de OVB hogere schadevergoedingen uit voor storm- dan voor brandschade. OVB heeft overigens haar verzekeringsproduct geheel vernieuwd. Beseigenaren kunnen de verzekering nu geheel inrichten naar hun eigen wensen en behoeften. De keuze kan variëren van een volledige brand-stormverzekering met maximale dekking, tot een basisverzekering met een hoog eigen risico, waarbij alleen calamiteiten worden gedekt tegen een aanvaardbare premie.

Meer informatie: 026-3778205/e-mail: obv@arcadis.nl